

**СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ЗВ'ЯЗНОСТІ
В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ОПОВІДАННЯ
ЕДГАРА ПО "ЧОРНИЙ КІТ"**

У статті досліджуються стилістичні засоби реалізації категорії зв'язності тексту й обґрунтовується їх важливість у побудові як оригіналу, так і перекладу.

Ключові слова: *характеристика тексту, зв'язність, стилістичні засоби.*

In the article the stylistic means of text cohesion realization are studied. The importance of these means in the text building of the original and the translation is proved.

Key words: *text characteristics, cohesion, stylistic means.*

Останні десятиліття розвитку лінгвістики характеризуються переорієнтацією досліджень мови в ізольованому виді до вивчення її функціонування в різних формах мовної діяльності в процесі комунікації. У зв'язку з цим у мовознавстві сформувався напрям, – лінгвістика тексту – що розглядає текст як комунікативну одиницю найвищого рівня, в якій забезпечується логічна, тематична, структурна і прагматична зв'язність.

Функціонування у мовленні засобів реалізації категорії зв'язності привертало увагу дослідників багатьох країн. Е. Аґрікола, І.Р. Гальперін, А. Гардинер, Т.А. ван Дейк, В. Кінч, Г.Я. Солганік та Т.В. Харламова розглядали аспекти зв'язності та принципи її реалізації. Д.О. Брчакова, І.Н. Димарська-Бабилян, К. Кожевнікова, О.О. Селіванова, Р. Хасан та М.А.К. Холлідей визначили види зв'язності та здійснили спроби їх класифікації. В.У. Дресслер, О.О. Леонтєв, О.І. Москальська, О.І. Новіков, дослідили семантичну та лексичну організацію зв'язності тексту. П.С. Валгіна, М.С. Поспелов, О.А. Потебня та Є.А. Реферовська дослідили співвіднесеність граматичних значень і форм. Н.Д. Арутюнова, М.Я. Блох, М.К. Морен, Л.В. Сухова та Н.Ю. Шведова розглядали принцип граматичної та лексичної репрезентації тексту.

У цій статті ми поставили за мету проаналізувати стилістичні засоби передачі категорії зв'язності в оригіналі й перекладі на прикладі оповідання Едгара По "Чорний кіт".

У результаті аналізу науково-теоретичної літератури було встановлено, що окремі частини тексту, а саме, речення та елементи структури всередині кожного речення, пов'язані між собою різними засобами зв'язку – стилістичними, лексичними, граматичними та структурними. У процесі перекладу більша увага надається лексико-семантичній зв'язності, оскільки саме вона базується на спільності предмета опису, який є тим стрижнем, що пронизує весь текст і стягає його частини в єдине ціле. Щодо до граматичних структур, то існує думка, з якою ми не погоджуємося, що вони взагалі не викликають труднощів для розуміння і перекладу.

Останнім часом функціонально-стилістичний напрямок лінгвістики все більше привертає увагу дослідників. І.Р. Гальперін [1], К. Кожевнікова [2], Д. Таннен [6] велике значення для цілісності та зв'язності тексту надають різним видам повтору. Повтор як стилістичний засіб застосовується багатьма авторами для передачі емоційного стану персонажів у критичний період їх життя, а також для надання розповіді ритмічності та динаміки. Повтор – це типізоване узагальнення існуючого в мові засобу емоційного вираження [6]. Мовлення може бути піднесеним, патетичним, нервовим тощо. Збуджене мовлення відрізняється фрагментарністю, алогічністю чи повторенням окремих частин

висловлювання. Більш того, повтори слів та словосполучень в емоційно-збудженому мовленні є закономірністю. При цьому ключовою є саме функція посилення виразності, в якій можуть використовуватись стилістичні засоби будь-якого типу. Сам же принцип повтору, що проявляється на всіх рівнях текстової організації, “виступає як один з найважливіших принципів, що забезпечують структурно-сміслову єдність та зв’язність текстового простору” [6, с. 120].

Досить слушно відмічає Т.В. Харламова значення повтору на всіх мовних рівнях, який є важливим засобом досягнення текстової зв’язності та єдності. Завдяки повторам створюється світлотінь смислу; повтор є певним кодом, ключем, за допомогою якого відбувається переключення з одного предмета на інший, який, за задумом автора тексту, є другорядним. Повтор не лише звертає увагу читача до важливого відрізка в тексті та сприяє зв’язності тексту, але й служить створенню іншого ефекту: чим більше говориться про когось чи щось, тим більше уваги звертається на інший об’єкт [5].

Таким чином, повтор неначе стає фоном, на якому яскравіше виступають інші смислові елементи тексту. Д. Таннен з цього приводу додає, що прийом повторення сприяє кращому розумінню закладеної у тексті інформації, оскільки “увага читача, в першу чергу, повертається новою інформацією, а вже відоме виступає фоном, необхідним для кращого сприйняття нового матеріалу” [6, с.167].

На основі повторюваності мовленнєвих одиниць у художньому тексті формуються нові, естетичні знаки – так звані ключові фрази чи лейтмотиви. Вторинна поява фрази повертає читача до першого її застосування, викликаючи переосмислення, виявляючи відмінності у значенні.

К. Кожевнікова одним із засобів виділення лейтмотиву в тексті твору розглядає наскрізний повтор, який також виступає засобом архітектоніки та стилізації тексту. Лейтмотив може повторюватись у тексті кілька разів, і кожен раз набувати варіативність. Наскрізні повтори, розташовуючись дистанційно, сприяють збагаченню смислу, емоційній напрузі, підходячи до кульмінаційного моменту у творі [2]. Таким чином, лейтмотиви та їх варіації сприяють багатшому глибинному створенню сутності та надійному розумінню цього смислу.

Дослідивши текст-оригінал оповідання “Чорний кіт” [4], нами було виявлено, що динамічність, емоційність та напруга у мовленні головного героя оповідання передається автором саме за допомогою використання різних видів повтору. Наприклад:

One morning, in cold blood, I slipped a noose about its neck and the limb of a tree and hung it. Hung it with tears streaming from my eyes, and with the bitterest remorse at my heart. Hung it because I knew that it had loved me, and I felt it had given me no reason of offence. Hung it because in so doing I knew I was committing a sin [4, с. 90]. – *Якось у ранці я, з холодною головою, накинув котові на шийку зашморг і **почепив його** на гіллі. **Почепив**, а в самого сльози текли з очей і серце краялося від каяття. **Почепив**, бо знав, як він колись мене любив, бо відчував, яку несправедливість я чиню. **Почепив**, бо знав, який гріх беру на себе* [7].

У даних прикладах реалізується прийом анадиплосису між першим та другим реченнями та прийом анафори між другим, третім та четвертим реченнями. Анадиплосис у цьому випадку служить для створення стійкого логічного зв’язку між двома реченнями. За рахунок такого виду повтору також досягається ефект посилення виразності та виділення ключового смислового елементу. В свою чергу застосування анафори слугує емоційному посиленню та ефекту збільшення напруги висловлювання. Як бачимо, в тексті-перекладі перекладачу вдалося передати зміст даного уривку, застосувавши аналогічні стилістичні прийоми української мови.

У наступних реченнях повтор висловлювання є прикладом епіфори:

*The curtains of my bed were **in flames**. The whole house was **in flames*** [4, с. 94]. – *Запони коло мого ліжка **палали**. Весь будинок **охопило полум’ям*** [7].

I offered to purchase it of the landlord, but this person made no claim to it, knew nothing of it, had never even seen it [4, с.90]. – *Я забажав його купити, та господар закладу від грошей відмовився. Він не знав, звідки цей кіт узявся, ніколи його тут раніше не бачив* [7].

Роль епіфори полягає в емпатичному та експресивному посиленні та акцентуванні єдиної теми окремих частин у реченні та в тексті. Перекладач не вважає за потрібне точне збереження епіфори у тексті перекладу (спостерігається трансформація заміни дієслова на іменник: дієслово “am ashamed” – іменник “сором”), а намагається зберегти стилістичні особливості тексту-оригіналу.

I am almost ashamed to own that the terror and the horror with which the animal inspired me, had been heightened by one of the merest chimeras it would be possible to conceive. Yes, I am almost ashamed to own [4, с.96]. – *Сором признатися, що отой дикий жах, що його викликав у мене кіт, був нав'язаний і підсачений однією з найнезбагненніших химер. Так-так, я паленію від сорому* [7].

Застосоване у наведеному прикладі тексту оригіналу та перекладу обрамлення привертає увагу до персонажу і створює ефект логічної та смислової завершеності його мовлення. Перекладач знову таки намагається уникнути порушення стилістичних норм мови перекладу, що призвело б до буквалізмів та нагромодження повторами, натомість відшукує інші засоби для лаконічності передачі інформації при збереженні її смислу.

Окрім повторів, вчені серед засобів, що посилюють експресивність та стилізацію висловлювання, відносять різні види інверсії. М.Д. Кузнец і Ю.М.Скребнев визначають її як порушення звичного порядку послідовності членів речення, в результаті якої якийсь елемент виявляється виділеним та отримує спеціальні конотації емоційності та експресивності [3]. При чому, науковці наголошують, що “експресивне та функціонально-стилістичне забарвлення інверсії характерно переважно для прози, оскільки в списках порядок слів підкоряється ритміко-інтонаційній структурі вірша, а розташування компонентів синтаксичних конструкцій відносно довільний” [3, с. 189].

Наведемо приклади інверсії в оповіданні “Чорний кіт” та способи її передачі в перекладі:

Mad indeed would I be to expect it, in a case where my very senses reject their own evidence. Yet, mad am I not – and very surely do I not dream [4, с.87]. – *Та хіба я схибнувся, щоб чекати довіри від когось, коли сам собі відмовляюся вірити! Але я ж таки не божевільний – і все те, їй-богу, мені не наснилося* [7].

In their consequences, these events have terrified and destroyed me. Yet to expound them will I not attempt [4, с.87]. – *Вони наганяли на мене жаху і вреїтті довели до згуби. Та я навіть не намагатимусь їх тлумачити* [7].

Очевидно, що, крім експресивного та функціонально-підсилювального забарвлення, інверсію в обох випадках можна розглядати як привернення уваги до попередньо сказаного та продовження думки чи ідеї у наступному контексті. Стилiстична ж функція інверсії в оповіданні полягає в тому, що вона виділяє, наголошує важливе для висловлювання слово, акцентує на ньому увагу.

Цікавим є переклад Л.Н. Маєвської цих речень, оскільки вона вважає доречним опустити цей стилістичний засіб. Однак, якщо інверсію передати неможливо через певні стилістичні чи лінгвістичні норми, перекладач застосовує інші явища (слова *хіба*, *навіть*) там, де вони відсутні в тексті-оригіналі. При цьому переклад, хоча і позбавлений засобів, що слугують прикрасою в англійській мові, не поступається оригіналу.

Таким чином, в оповіданні Едгара По “Чорний кіт” переважає вживання видів повтору як стилістичного засобу реалізації категорії зв’язності. Це можна пояснити тим, що всі різновиди логіко-семантичних зв’язків побудовані на повторенні інформації, що здійснюється у різних частинах текстового простору. Практично всі стилістичні засоби оригіналу на рівні речення та надфразової єдності у перекладі відображено. Не дивлячись на всю винахідливість перекладача, йому не завжди вдається зберегти чи адекватно передати той чи інший стилістичний засіб тексту-оригіналу. Л.Н. Маєвська зберігає

смысл, опускаючи чи замінюючи стилістичні засоби англійської мови. Проте, з цього не слідує, що переклад, лишаючись частини засобів тексту-оригіналу, поступається йому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 139 с.
2. Кожевникова Кв. Об аспектах связности в тексте как целом / К. Кожевникова // Синтаксис текста. – М.; 1979. – №7.
3. Кузнец М.Д., Скребнев Ю.М. Стилистика английского языка / М.Д.Кузнец, Ю.М.Скребнев. – Л.: ЛГУ, 1983. – 325с.
4. По Е. Оповідання = Selected Stories/ Е. Пое; Авт. вступ. ст. та комент. Є.В. Бондаренко. – Харків: Ранок-НТ. – 288 с.
5. Харламова Т.В. Текстобразующие средства в устной речи (на материале русского и английского языков) / Т.В.Харламова. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 2000. – 305 с.
6. Tannen D. Transcription conventions from Talking Voices: Repetition, Dialog, and Imagery in Conversational Discourse / D.Tannen. – Cambridge, /UK: Cambridge University Press, 1989. – 256 p.
7. http://ae-lib.org.ua/texts/edgarpoe_stories_ua